

Sektionen för hälsa och samhälle

Handledare: Dr. Pontus Sjöström

Datum: 2008-06-04

Filosofie kandidatuppsats i
handelsrätt/skatterätt

Ränta och räntelagen

Sammanfattning

Titel: Ränta och räntelagen

Författare: Magnus Sjöstrand

Handledare: Pontus Sjöström

Nyckelord: ränta, Räntelagen, Avtalslagen § 36

Syfte: Syftet med uppsaten är att utifrån rättsfall redogöra för och analysera olika ränterättsliga problem.

Metod: Den traditionella rättsdogmatiska metoden har använts i uppsatsen.

Problem: Uppsatsen har bla behandlat problem rörande tidpunkt för då dröjsmålsränta ska börja löpa, huruvida det i vissa situationer skall utgå avkastningsränta, och jämkningsmöjligheter av ränta enligt § 36 etc.

Slutsatser: Genom analys av rättsfallen framkom bla att jämkningsmöjligheter vad gäller ränta efter förändring av grundläggande förhållanden genom § 36 är stora. Likaså kunde vissa avsteg från §:en gällande avkastningsränta konstateras. § 4 st. 2 fanns inte tillämplig i fallet av oklara proprieborgensförhållanden.

Innehållsförteckning

1. Inledning	s. 3
<i>1.1 Bakgrund</i>	s. 3
<i>1.2 Problemformulering</i>	s. 4
<i>1.3 Syfte</i>	s. 6
<i>1.4 Begränsningar</i>	s. 6
<i>1.5 Metod</i>	s. 6
<i>1.6 Disposition</i>	s. 7
2. Lagar	s.8
<i>2.1 Räntelagen</i>	s. 8
<i>2.2 Avtalslagens § 36</i>	s. 11
3. Rättsfallsanalys	s.15
<i>3.1 Ränta på dröjsmålsränta NJA 1994 s 3 (nr 1)</i>	s. 15
<i>3.2 Avkastningsränta vid nedsatt köpeskilling och fastighetsköp NJA 1985 s 352 (nr 53)</i>	s. 17
<i>3.3 Avkastningsränta på entreprenadavtal NJA 1985 s 654 (nr 116) och NJA 1987 s 763 nr (131)</i>	s. 19
<i>3.4 Bestämmande av tidpunkt för dröjsmålsränta NJA 1984 s 381 (nr 65)</i>	s. 22
<i>3.5 Dröjsmålsränta och proprieborgen NJA 1989 s 546 (nr 93)</i>	s. 23
<i>3.6 Räntejämkning enligt § 36 NJA 1983 s 385 (nr 59)</i>	s. 24
<i>3.7 Några ord om gäldenärens uppfattning av sina rättigheter i samband med dröjsmålsränta och/eller avgifter</i>	s. 28
4. Slutdiskussion	s. 30
5. Referenslista	s.33

Detta det första kapitlet inleds med en redogörelse för behovet av ett fungerande system med ränta, dröjsmålsränta och följaktligen räntelagen. Bakgrundsunderrubriken följs sedermera av uppsatsens fyra problemformuleringar. Kapitlet inkluderar även syftesformulering, begränsningar, metod och disposition.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

För att till fullo kunna tillgodogöra sig denna uppsats problemformulering bör läsaren vara införstådd med vissa grundläggande antaganden. Dessa rör naturligt sätt främst förhållandet mellan penningvärdet och räntor. Nedan följer bl.a. en redogörelse för detta.

Ränta och dröjsmålsränta

Ränta kan kortfattat sägas vara priset på pengar. Liksom andra priser styrs detta av en marknad; denna kallas penningmarknaden (Kamal, Lundbeck, Sundling, 1998). En av de mest betydelsefulla faktorer som påverkar detta pris är takten på prisstegringarna i samhället. Räntan är alltså ett sätt att bl.a. kompensera för minskningen av penningvärdet. I likhet med andra ränteintressen är dröjsmålsräntans huvuduppgift alltså att utgöra en garanti för att gäldenärens eventuella försening med betalningen inte skall innebära en realförlust för borgenären. Utöver detta ska dröjsmålsräntan även fungera som ett påtryckningsmedel mot gäldenären och därmed skapa upphov till att betalningen inkommer i tid.

Det finns alltså vad gäller denna typ av ränta två funktioner som så här i inledningen till uppsatsen bör understrykas. En försenad betalning innebär att pengar under en tid som sig bör inte står till borgenärens förfogande och följaktligen att ränta för denna bortfaller. Likaså är i tid gjorda betalningar ofta avgörande för ett fungerande kassaflöde i företaget. Upprepade förseningar i företagets inflöde av kapital kan på ett ödesdigert sätt påverka ett företags likviditet och i många fall

tom vara en bidragande orsak till konkurs. (Skärvard Olsson, 2004) Att bortse ifrån är förstås här heller inte att dröjsmålsränta i flera fall kan innebära en betydande intäkt för företaget.

Som skall framgå i kapitlet om räntelagen är dröjsmålsränta dispositiv och i stort upp till de olika parterna att avtala om. Med Avtalslagen 36 § kan man med det ovanstående i åtanke resonera kring vad som utgör en skälig dröjsmålsränta. De flesta är nog eniga om att någon form av kompensation är rimlig både för borgenärens räntebortfall och den ekonomiska risk som kortsiktig brist på kapital kan innebära. Även dröjsmålsräntans funktion som pådrivningmedel är i många fall välbefogad. Om borgenärens krav på dröjsmålsränta istället endast skulle vara ett sätt att sko sig på gäldenärens lättsinne och senfärdighet kan man dock spekulera i om detta lika självklart infaller i dröjsmålsräntans grundfunktion. Dessa tre saker, dvs realvärdekomensationen, dröjsmålsräntan som påtryckningsmedel samt det sistnämnda, anser jag vara viktiga att ha i åtanke i läsandet av uppsatsen.

1:2 Problemformulering

Nedan följer en kort inledande redogörelse för de problemområden som skall diskuteras.

Ränta på ränta

Faktum att, som Mellquist (2007) framhåller, rättsläget vad gäller ränta på dröjsmålsränta inte är helt klart, gör en studie av ämnet ytterst intressant. Huvudregeln är att det inte från den legala dröjsmålsräntan och avkastningsräntan utgår ränta. Frågan är alltså istället vad som gäller då parterna själva avtalat om dröjsmålsräntan. Avtal om ränta på ränta kan vanligen antagas vara bindande. Om detta inte har stadgats finns det två principer utläsbara ur doktrin och rättspraxis (Stangendahl, 2007) I fallet då ränta förfaller före kapitalskuld, medges oftast inte rätt till ränta på ränta. Förfaller kapitalskulden samtidigt som räntan, medges det däremot. I kapitel 3 skall jag titta närmare på ett specifikt fall som inte direkt passar in med något av de ovan fallen.

Avkastningsränta

Avkastningsräntans syfte skiljer sig mycket från dröjsmålsräntans sanktionära natur. Istället för att vara ett direkt påtryckningsmedel mot gäldenären skall denna fylla funktionen av en vanlig handsträckningsränta, i fallet då ett köp har återgått efter att tradition har skett (RL 2 § st.2). Mellquist (2007, s. 76) illustrerar detta i ett överskådligt exempel:

”Antag att G har köpt en motorbåt kontant den 1 april 2003. G är inte nöjd med båtens skick, utan vill häva köpet . Låt säga att G:s anspråk är berättigat och att G och B kommer överens om att köpet skall gå åter per den 1 juni. B skall nämnda dag hämta båten hos G, varvid G också skall återfå 250 000. Av något skäl kommer B inte förrän den 1 september för att fullfölja återgången. I detta fall är G berättigad att på köpeskillingen 250 000 få avkastningsränta (med diskonto plus två procentenheter) från den 1 april tom den 1 juni. G skall dessutom erhålla dröjsmålsränta (med diskonto plus åtta procentenheter) från den 1 juni tom den 31 augusti 2003.”

Gäldenären skall alltså genom avkastningsräntan kompenseras för den tid som pengarna inte varit i hans eller hennes besittning. Likaså har gäldenären vid försening av återbetalningen rätt till dröjsmålsränta.

Jag skall genom att titta på en specifik situation analysera och ge en bild av gällande rätt. Situationen återspeglas i två olika rättsfall. Dessa rör alla nedsättning av en redan betald köpeskillning.

4 § - tidpunkt för dröjsmålsränta

Enligt § 4 2 stycket skall vid rättsliga förfaranden, som skadeståndsanspråk, dröjsmålsränta utgå en månad efter borgenären lämnat meddelande om krav på ersättning. I samband med detta skall jag titta på två rättsfall som rör huruvida 4 § 2 stycket skall tillämpas vid bestämmandet av den tidpunkt som dröjsmålsräntan skall löpa ifrån.

Räntejämkning med § 36 Avtalslagen

I min analys skall jag titta på ett rättsexempel då en till en indexklausul bunden arrendeavgift ifrågasatts. Jag skall alltså utreda hur Avtalslagens generalklausul § 36 i detta fall kommit till

användning och vad för prejudicerande lärdomar man kan dra utifrån rättsexemplet. Utöver detta kommer jag att göra en jämförelse mellan vad denna jämkning har inneburit och räntelagens jämknings § 8.

1:3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utifrån rättsfall redogöra för och analyser olika ränterättsliga problem. Mer specifikt har fyra viktiga punkter inom området valts ut för att djupare utredas. Först skall den sk. Avkastningsräntan klarläggas. Ett annat område som i doktrin inte fullt ut är utrett är huruvida borgenären har rätt till ränta på dröjsmålsränta. Detta är uppsatsens andra punkt.

Det tredje problemområdet rör tidpunkten för då dröjsmålsränta skall börja löpa. Uppsatsen avslutas med att se på hur Avtalslagen § 36 kan användas till att jämka oskälig ränta.

1:4 Begränsningar

Som det har framgått är det Räntelagen som står i centrum för denna uppsats. Samtidigt som en ganska bred redogörelse av denna kommer att inkluderas, ingår inga detaljerade skildringar om flera av paragraferna. Att vidga uppsatsen till att omfatta djupare juridisk analys av även dessa skulle vara en alltför omfattande uppgift. Likaledes hade det funnits större utrymme för en djupare och mer detaljerad utredning av förbehåll i standardavtal vad gäller konsumentkrediter. Detta har inte heller inbegripits i uppsatsen.

1:5 Metod

Liksom brukligt i juridisk analys skall i denna uppsats den sk. rättsdogmatiska metoden användas. Metoden tar sig uttryck i tolkningen av de sedvanliga rättskällorna, dvs, förarbeten, rättspraxis, sedvänja, doktrin och lagar (Peczenik, 1995). Störst vikt kommer för mig att ligga i det sistnämnda lagrummet, doktrin och rättspraxis. Med utgångspunkt i i Räntelagen och Avtalslagen ska ett djupare resonemang kring uppsatsens problemområden byggas upp. Sedermera kommer detta resonemang att kopplas samman med ett antal rättsfall som vidare skall ge en fingervisning om gällande rätt inom det dröjsmålsränterättsliga området.

I syfte att skapa en bild av dröjsmålsräntans effekter på individen har även ett mindre avsteg tagits från dessa rättsdogmatiska principer. Genom en korta utfrågningar av olika personer är min förhoppning att kunna skapa en fingervisning om huruvida gäldenären är införstådd med reglerna om dröjsmålsränta och avgifter.

1.6 Disposition

Uppsatsen är upplagd i fyra kapitel. Det första är tänkts skall ge en inledande presentation av problemområdet, uppsatsen syfte och metod. I det andra skall de aktuella lagarna förklaras. Det näst sista kapitlet redogör och analyserar ett flertal rättsfall. Avslutningsvis knyts resonemanget samman i det fjärde kapitlet.

Uppsatsens andra kapitel skall fokusera på den lag som reglerar dröjsmålsräntan, dvs Räntelagen. Utöver en redogörelse för denna skall även delar av Avtalslagen redogöras för.

2. Lagar

2:1 Räntelagen

Räntelagens huvudsyfte är att utgöra ett komplement till den dröjsmålsränta som bestämts mellan avtalsparterna. Redan i lagens första §:s andra stycke framgår att lagen är dispositiv följd av en mindre reservation:

”Lagen gäller i den mån ej annat är avtalat eller utfäst eller särskilt föreskrivet . Avtalsvillkor som inskränker gäldenärens rätt till jämkning enligt 8 § är dock utan verkan mot denna.”

Den 8:e §:en är alltså här jämte de resterande delarna av lagen föremål för undantag från lagens i övrigt dispositiva karaktär.

I § 3 ställs grunderna upp för den lagstadgade dröjsmålsräntan:

”Försittes betalningstiden för fordran vars förfallodag är bestämd i förväg , utgår ränta på fordringen från förfallodagen.”

§:en innehåller i andra stycket också direktiv till att dröjsmålsränta skall utgå även vid försening av redovisning av medel som mottagits.

Lika viktig som den tredje paragrafen är den nästföljande. I denna regleras fallet då någon förfallodag inte avtalats. § 4 stadgar:

”...skall ränta betalas på förfallen fordran, för vilken betalningstiden försittes, från den dag som infaller trettio dagar efter det att borgenären har avsänt en räkning eller på annat sätt framställt krav på betalning av ett bestämt belopp med angivande att underlåtenhet att betala medför skyldighet att utge ränta”

Det ovan skrivna baseras ytterligare på den andra paragrafens stadgande att dröjsmålsränta aldrig kan utgå före en fordran har förfallit till betalning. I § 4 framgår samma princip. I denna stadgas om dröjsmålsränta i fallet av oavtalad betalningsfrist. Denna skall då först utgå då borgenären till sättet beskrivet i citatet ovan gjort gäldenären uppmärksam på att fordran är förfallen och att dröjsmålsränta kommer att bli aktuell vid utebliven betalning. Enligt §:en är det alltså avsändandet av brevet som bestämmer då de 30 dagarna skall börja löpa. Dock framhåller den samtidigt att gäldenären aldrig är skyldig att betala ränta före tidpunkten brevet mottagits. Enligt Mellqvist (2007) är bevisbördan för borgenären om att brevet verkligen avsänts tämligen begränsad.

I det andra stycket regleras även fallet med dröjsmålsränta vid skadeståndsanspråk. Tidpunkten för detta sägs där vara då borgenären delger gäldenären sin utredning om sina krav på ersättning. Dröjsmålsräntan skall börja 30 dagar efter denna tidpunkt. Senare i uppsatsens analysdel skall två fall som rör 4 § 2 stycket behandlas.

I § 7 stadgas att den ränta som utgår på en fordring kommer att fortsätta att gälla även vid en eventuell försening av betalningen. Efter förfallodagen ger paragrafen dock en viss fördel för borgenären; om den legala räntan skulle visa sig vara högre än den avtalade räntan är det i så fall den legala räntan som denne har rätt till.

Som nämnt är Räntelagen dispositiv och kommer till användning då dröjsmålsränta mellan parterna inte avtalats. §§ 3 och 4 som fastställer borgenärens rätt till dröjsmålsränta, följs i sin tur av § 6 som reglerar den legala räntans storlek. Den vanliga dröjsmålsräntan skall räknas ut genom ett tillägg på 8 % på en räntefot som motsvarar ”den vid varje tid gällande referensräntan”. Referensräntan, som omnämns i § 9, är en av riksbanken halvårsvis bestämd ränta. I nuläget då referensräntan enligt Riksbanken ligger på 4 % skulle alltså en försenad betalning i samband med en fordring utan

avtalad dröjsmålsränta, sanktioneras med ett krav på 12 %. (www.
<http://www.riksbank.se/templates/Page.aspx?id=18409.se>)

Den sk. Avkastningsräntan, som förklarades i uppsatsens problemformulering, omnämns i Räntelagens 2 §. Efterföljande fastställandet att dröjsmålsränta ej utgår förrän fordran är förfallen fortsätter paragrafen med att förklara följande:

På fordran som avser återgång av betalning då avtal hävts till följd av kontraktsbrott eller på liknande grund utgår dock ränta för tiden från den dag betalningen erlades till och med den dag återbetalning sker eller , om återbetalning ej sker i rätt tid, den dag från vilken ränta bärgas utgå enligt 3 eller 4 §.

Som nämndes i problemformuleringen är syftet med avkastningsräntan något annorlunda än syftet med dröjsmålsräntan. Den legala avkastningsräntan, då den egentligen endast utgör en ränta att ersätta borgenären för tid då pengar inte varit i dennes besittning, är där enligt också mycket lägre än den pådrivande dröjsmålsräntan. Enligt § 5 skall avkastningsräntan utgå med samma räntefot som i fallet med dröjsmålsränta, med ett tillägg på 2 %. Som bekant är motsvarande tillägg vad gäller dröjsmålsränta 8 %, alltså 5 % högre. Detta ligger i linje med dröjsmålsräntans bestraffande syfte. En intressant iakttagelse i doktrinen är att avkastningsränta aldrig utgår i fallet av sk. Indictio indebeti, då den felaktiga mottagaren varit i god tro (Stangendahl, 1994).

Ett viktigt inslag i denna uppsats är analysen av den sk. Force Majeur § i Räntelagen. Denna tvingande regel ger gäldenären utrymme att jämka dröjsmålsränta. Den 8:e § lyder som följer:

Har en gäldenär på grund av sjukdom, arbetslöshet eller annan liknande omständighet som han inte har kunnat råda över varit förhindrad att betala i rätt tid och skulle en skyldighet att utge full ränta med anledning av dröjsmålet med hänsyn härtill vara oskälig, får den ränta som annars skulle utgå jämkas.

Redan innan stiftandet av denna § fanns förstås redan Avtalslagens generalklausul § 36. Denna torde ha varit tillämplig även i fallet av ändrade förhållanden efter inträdet av avtalet. § 8 gör dock en mer distinkt definition av sitt tillämpningsområde. Sjukdom och arbetslöshet nämns som direkta

orsaker till jämkning, men även utrymme för annan typ av jämkning nämns genom den mer abstrakta formuleringen ”eller liknande”. Exempel som Stangendahl (1994) ger är dödsfall, skilsmässa, väsentligt sänkta inkomster. Dock framhåller han att § aldrig kan användas till jämkning pga att gäldenären kraftigt har blivit skuldsatt. För detta ändamål kan man tänka sig att skuldebrevslagen istället skulle vara mer aktuell (Stangendahl, 1994)

Jag tänker i detta avsnitt inte gå djupare in på § 8. Istället lämnar jag detta till min analys, där jag gör en mer vidlyftig jämförelse med § 36 och det rättsfall angående denna § som uppsatsen skall behandla.

2:2 Avtalslagens § 36

Det är lämpligt att inför min rättsanalys skapa förståelse för § 36 innebörd och omfattning. Detta främst för att paragrafen på många sätt tar avsteg från vissa av Avtalsrättens grundläggande principer. Som Ramberg (2007) påpekar utgör § 36 en motsättning i avtalsrätten. Man talar tex om att ingångna avtal skall hållas (Pacta sunt servanda). Ett avtal som följer principerna om vilja, viljeförklaring och tillit skall i förstone ej vara möjligt att rubba. Dock påpekar Ramberg (2007) att jämningsregeln istället går i linje med andra rättvis och vad gäller avtalsprestationer balanserade grundtankar, dvs den sk. Ekvivalensprincipen. Dessa har alltså ansetts vara viktigare än det fullständiga vidhållandet av de tre rekvisiten ovan. (Ramberg, 2007)

Avtalslagen § 36 uppställer en rad förhållande som antingen direkt eller indirekt kan urskiljas ur paragrafen:

Avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende. Om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheter vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det icke skäligen kan krävas att i övrigt skall gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende.

Ur paragrafen kan man utläsa ett flertal detaljer. Viktigt är själva omfånget av jämkningen. Enligt Ramberg (2007) kan, men inte nödvändigt skall, en jämkning innebära enbart att det oskäliga

avtalsförhållandet bortfaller. Likaså behöver inte avtalsförhållandet helt bortfalla utan ändast förändras att bli ett mer skäligt sådant. I min analys av ett rättsfall angående jämkning av en föråldrad indexklausul, skall det framgå att just så är fallet (mer om detta i nästföljande kapitel). Inte att förglömma är dock att § 36, enligt Ramberg (2007), också kan utgöra en möjlig inträdesbiljett till jämkning av hela avtal.

Det finns tre jämningspremissor som tydligt framgår i § 36. Dessa tre är omständigheter vad gäller avtalets innehåll, eller omständigheter inträffade vid avtalets uppkomst eller omständigheter uppkomna efter avtalets uppkomst. Jag skall kort redogöra för dessa med betoning på det sistnämnda, då detta faller väl in med omständigheterna i det rättsfall jag skall analysera.

Oskälighet vid avtalets uppkomst

Oskälighet vid avtalets uppkomst bör ses i ljuset av de med klara rekvisit försedda ogiltighetsparagraferna i avtalslagen. Ramberg (2007) påpekar ett flertal anledningar till att dessa paragrafer har fått stå kvar jämsides med § 36. Som än mer viktigt understryker han dock behovet av den 36:e paragrafen som komplement till dessa lagar. Det är enligt honom mycket svårt att inrymma alla tänkbare situationer i ett fåtal paragrafer och rekvisit, och upphöjer därför § 36 abstrakta och vidsynta karaktär. Vad gäller oskälighet före avtalets uppkomst är alltså jämningsparagrafen tänkt som ett mindre omständligt sätt att innefatta fler situationer och vidga möjligheterna att ifrågasätta att oskäliga avtalspremissor leder till bundenhet. (Ramberg, 2007)

Oskäligt Avtalsinnehåll

§ 36 inkluderar också möjligheten att jämka avtalsvillkor i själva avtalet som är oskäliga. Detta kan tex. röra sig om ett oskäligt lågt pris etc. I paragrafens andra stycke fastställs att i prövningen särskild hänsyn skall tas till konsumenter eller speciellt utsatta grupper. Man kan alltså anta att konsumenter eller svagare näringsidkare kommer att ges större utrymme för jämningsanspråk.

Omständigheter uppkomna efter avtalets uppkomst

Detta förhållande är centralt för analysen av det valda rättsfallet. Det kan alltså vara på det sättet att uppkomna förhållanden ändrar situationen så drastiskt att avtalsvillkor direkt blir oskäligen. Detta är dock, som Ramberg (2007) framhåller ett undantag från den svårubbliga principen om ”Pacta Sunt Servanda”. Ramberg pekar på rimligheten i att om de förhållande som gav upphov till ett avtals uppkomst på ett grundläggande sätt förändras, att också avtalet görs om. På så sätt skulle en sorts ”underförstått avtalsvillkor” ändå bemötas.

Kriterier för oskälighet

Ramberg (2007) ställer upp ett antal kriterier för att jämkning skall vara aktuell. I analysdelen i denna uppsats skall dessa punkter följas upp.

En jämkning av avtalsförhållande kräver en grundläggande förändring. Ramberg (2007) tar som exempel på detta att det nya förhållandet nästan måste innebära att det har uppkommit ett helt nytt avtal. Grunden till jämkning måste i stort sätt också innebära en orimlig uppoffring för den ena parten. Förhållandena kan beskrivas som ekonomisk Force Majeure (Ramberg, 2007)

Ramberg (2007) nämner också oförutsägbarhet som ett grundkriterium för jämkning. Den förfördelade eller på annat sätt drabbade parten skall alltså inte ha kunnat förutsäga den senare uppkomna händelseutvecklingen.

Likaså skall den jämningsaktuella händelsen fullständigt stå utanför parternas kontroll. Om någon hade kunnat förebygga skada, är detta att anse som att händelsen ligger inom parternas kontroll. (Ramberg, 2007)

Ett annat viktigt inslag i jämningsbedömningen är avtalets initiala riskfördelning. I fallet av jämkning med hjälp av § 36 vill man inte att den riskfördelning som skedde i samband med avtalets uppkomst skall rubbas. Endast de prisjämkningar som kan sägas vara oskäligen i förhållande till den riskfördelning som i inledningen gjordes, skall alltså vara möjliga att jämkas. Med utgångspunkt i

det ovanstående resonemanget skall alltså i jämkningsdomstolsförhandlingarna hänsyn tas till huruvida riskfördelningen bör bäras av den ena parten, den andra eller av bägge. (Ramberg, 2007)
Jag behöver här förstås inte framföra att även denna punkt skall tas hänsyn till i min analys av fallet med den jämkade indexklausulen.

I det följande kapitlet skall fyra rättsfall redogöras för och analyseras. Sedermera kopplas dessa samman med den föregående lagsammanställningen.

3. Rättsfallsanalys

3.1 Ränta på dröjsmålsränta

NJA 1994 s 3 (nr 1)

Fallbeskrivning

Käranden hade av svaranden fått i uppdrag att genomföra ombyggnadsarbeten på Hotel Strand. För dessa arbeten skulle standardavtalet AB 72 gälla. Den fasta summa som avtalades för arbetet skulle betalas gradvist i förhållande till arbetets färdigställande. Då svaranden inte i korrekt omfattning betalade sina fakturor, påfördes denna dröjsmålsränta. Käranden yrkade både på att svaranden skulle åläggas betala dröjsmålsräntan och ränta på denna ränta.

Tingsrättens dom

Skiljedomen bedömdes inte ha omfattat det aktuella kravet. Därför tilldömdes käranden den krävda dröjsmålsräntan. Angående räntan på dröjsränta gick Tingsrätten även på denna punkt käranden tillmötes. Som grund till detta anförde Tingsrätten att, trots påpekande om en i HB upphävd paragraf om förbud mot ränta på ränta, att det i vissa fall, vid sk. Sysslomanna- och regressförhållanden likväl kan utgå ränta på ränta. Då käranden inte hade del i skulden till förseningen var det enligt Tingsrätten inte rimligt att käranden skulle kunna minska värdet på sin skuld genom att vänta med betalningen.

Hovrättens dom

Hovrätten fastställde Tingsrättens domslut om rätten till dröjsmålsränta. Vad gäller spørsmålet om ränta på ränta ansåg Hovrätten att det viktigaste frågan var om det praxisbaserade förbudet mot

ränta på ränta kunde kringgås genom hänvisning till det standardavtal som gällde. Även om käranden inte hävdade att avtal direkt fanns om ränta på dröjsmålsränta, påstod man att man skulle vara berättigad till ränta om betalning inte erlagts i rätt tid. Detta skulle även innefatta dröjsmålsränta. Då käranden inte krävde ränta på löpande dröjsmålsränta, utan endast krävde ränta på redan ”kapitaliserad” dröjsmålsränta, ansåg man att man därmed hade rätt till detta.

Frågan som Hovrätten hade att ta ställning till var om denna del av avtalet berättigade till ränta på ett belopp som från början hade varit dröjsmålsränta. Enligt Hovrätten var kravet på ränta skälig med tanke på att den kraftiga effekt som löpande ränta på ränta skulle innebära för en gäldenär, i och med det fasta beloppet inte skulle uppstå. Själva syftet med rättspraxis förbud mot oavtalad ränta på ränta skulle alltså därmed inte bemötas. Däremot ansåg Hovrätten att räntebestämmelsen i standardavtalet föll väl in med kravet på avkastning på belopp som ännu ej betalats, om än att detta råkade utgöra dröjsmålsränta. Räntebestämmelsen möjliggjorde här alltså dröjsmålsränta på försenad betalning av dröjsmålsränta s, genom att denna inte behandlades som dröjsmålsränta, utan som en förfallen kapitalskuld.

Högsta domstolens dom

Högsta domstolens dom motstred slutligen dock både Tingsrättens och Hovrättens domar. Detta främst pga att man ansåg att avsikten med AB 72 räntebestämmelse inte alls skiljde sig från den dispositiva rätten vad gäller ränta på ränta. Likaså påpekade man Handelsbalkens 9e kapitel § 5 2a meningen. Denna innebär att borgenären kan avräkna gjorda betalningar från dröjsmålsränta. Skulle de gjorda betalningarna därefter inte täcka den fulla kapitalkulden, löper dröjsmålsränta på det som kvarstår av denna. Dröjsmålsränta på dröjsmålsränta är om man följer dessa premisser inte nödvändigt. Av dessa båda anledningar beviljade högsta domstolen inte rätt till ränta på ränta.

Analys

Det är i rättspraxis tydligt att domstolar är tämligen strikta i bedömningen av huruvida ränta på ränta skall utgå. Egentligen är det enda tillfället vid förfallen kapitalfordran då ränta på ränta är aktuellt då parterna själva har avtalat om det. Det är tydligt att, som Hovrätten i detta rättsfall

påpekade, att rättspraxis stränga hållning syftar till att för gäldenären inte göra dröjsmålsräntorna skäligt belastande. Likväl väljer högsta domstolen att inte bevilja dröjsmålsränta, trots att denna orsak baserad på rättsprincipen inte är tillämplig i det aktuella målet. För mig ter sig högsta domstolen som onödigt halsstarriga då de vidhåller att ränta på ränta inte kan komma ifråga trots att dröjsmålsräntan är kapitaliserad, samtidigt som att sådan skuld enligt standardavtalet skall vara befastad med ränta. AB 72 är tydlig med att entreprenören är berättigad till ränta på obetald skuld. Utslaget i högsta domstolen innebär att en försenad betalning av dröjsmålsränta är fördelaktig för gäldenären - utgångspunkten borde vara att detta förhållande föranledde det motsatta.

3.2 Avkastningsränta vid nedsatt köpeskilling och fastighetsköp

NJA 1985 s 352 (nr 53)

Fallbeskrivning

Makarna I har upptäckt fuktskador i sin av makarna B förvärvade fastighet. Förutom avdrag på köpeskillingen kräver de dröjsmålsränta enligt § 4 Räntelagen. Utöver detta kräver de också avkastningsränta enligt 2 § 2 st. Makarna B medgav fel i fastigheten men bestred att avkastningsränta skulle utgå.

Tingsrättens dom

Tingsrätten lämnade endast bifall till kravet på nedsatt köpeskilling och dröjsmålsränta. Med en hänvisning till lagparagrafens exakta lydelse lämnade man inte bifall till käranden:s yrkande på avkastningsränta. Tingsrätten ansåg att paragrafen endast var tillämplig i fallet då avtal hävts.

Hovrättens dom

Hovrätten fann liksom tingsrätten att fastigheten ifråga var behäftigad med dolda fel och tilldömde käranden nedsatt köpeskilling. I motsats till tingsrätten ansåg man också att avkastningsränta skulle

utgå. Detta baserades på ett uttalande i förarbetena till räntelagen om att avkastningsränta även var aktuell i fallet då någon har betalat en köpeskilling som senare blivit nedsatt.

Högsta domstolens dom

Högsta domstolen anförde i sin dom samma uttalanden gjorda i förarbetet. Även delvis återgången köpeskilling, som inte förebådats av hävt avtal, skulle vara upphov till avkastningsränta. En fråga som dock kom upp var huruvida svaranden kunde anses vara skyldiga att betala avkastningsränta trots att de var i god tro om de dolda felen i fastigheten. Förarbetena motsatte sig detta. Men med hänvisning till att säljaren av fast egendom enligt 4:19 Jordabalken likväl är ansvarig för dolda fel. Högsta domstolen tilldömde därför käranden avkastningsränta på beloppet.

Analys

Slutsatsen man kan dra från detta rättsfall är att lagpraxis frångår den explicita formuleringen i Räntelagen. Rekvisitet om det hävda avtalet är alltså inte absolut. Istället kan man också vid denna typ av fastighetsköpeskillingsminskning använda sig av bestämmelsen. En fråga man kan ställa sig är huruvida detta också är tillämpligt på lös egendom som är behäftad med fel och där säljaren är i god tro om detta faktum. I och med att hänvisningen i rättsfallet konkret rör 4:19 § i JB, kan jag inte utläsa något direkt allmängiltigt i detta rättsfall. Det prejudicerande värdet i rättsfallet torde alltså främst härröra till fastighetsköpeskillingsnedsättning. Enligt förarbetet kan man dock troligen också utläsa att lös egendom innefattas i analogin. (Prop. 1975: 102)

En annan fråga man kan ställa sig är huruvida denna uttänjning av lagens ord är rimlig med hänsyn till lagstiftarens syften. Avkastningsräntans funktion är att ombesörja att kontrahenten inte reellt sett förlorar på en återgången affär (Mellqvist, 2007). Jag anser själv att det är fullt rimligt att köparen får ersättning för även detta. Denna har ju med hänsyn till det dolda felet betalat för mycket och därmed under den period som gått sedan affären, ej haft pengar i besittning.

3.3 Avkastningsränta på entreprenadavtal

NJA 1985 s 654 (nr 116) och NJA 1987 s 763 nr (131)

Följande två rättsfall påminner starkt om det föregående. Liksom detta har det prejudicerande värde för den framtida rättstillämpningen angående avkastningsränta. I min analys skall jämförelser göras av de två.

Fallbeskrivning

Makarna B slöt samtidigt med ett förvärsavtal av en obebyggd tomt ett entreprenadavtal med Katrineholms Husbyggen där bolaget åtog sig att uppföra ett småhus på tomten. Standardavtalet AB 72 genom en hänvisning i formuläret småhus 76. Köpeskillingen i avtalet baserades på länsbostadsnämndens preliminära lånebeslut där den godtagbara uppförandekostnaden begränsades till 544 00 kr. Länsbostadsnämnden beslöt dock senare om bostadslån där produktionskostnaden begränsades till 521 100 kr. Mellanskillnaden mellan det avtalade summan det beviljade lånet skulle återbetalas till makarna.

Tingsrättens dom

Makarna B yrkade på att avkastningsränta skulle utgå på mellanskillnaden, dvs 21 900 kr. Då själva ordalaget i 2 § stycke 2 endast medger avkastningsränta ”då avtal hävts till följd av kontraktsbrott eller på liknande grund” diskuterades i tingsrätten som i det förra rättsfallet en analog tillämpning av förarbetet till räntelagen. En sådan borde enligt käranden också kunna vara tillämplig i detta fall. Likaså fanns, som makarna anfört ett kontrakt utarbetat vid tiden för ingående av det ifrågavarande kontraktet som anger att i de allmänna bestämmelserna för småhusentreprenader skulle utgå ränta på det överstigande beloppet. I dessa bestämmelser angavs samma räntesats för detta som för fallet då avkastningsränta skulle vara aktuellt. Dessa regler var enligt käranden giltiga då de utgjorde grundkrav för beviljandet av lån till småhusentreprenader.

Därmed ansåg käranden att de rimligen också skulle beviljas rätt till avkastningsränta.

Svaranden bestred kravet. I stöd för detta hänsyftade man främst till lagens ordalydelse, att något hävt avtal ej fanns och att kontraktsbrott inte hade skett. Köpet hade genomförts och bestod. Vidare hävdade man att man ej började använda de nya kontraktsbestämmelserna förrän senare det år som makarna hade ingått avtalet med dem. Hade makarna tecknat avtalet senare detta år hade dessa bestämmelser följaktligen varit tillämpliga. Så ansåg svaranden inte vara fallet i detta fall.

Tingsrättens dom

Tingsrätten framhävde lagens ordalydelse och ansåg inte någon analog tillämpning av förarbetena.

Prövningsansökan till hovrätten

Då målet gällde en mindre summa pengar var en prövningsansökan nödvändig för att kunna föra talan vidare till hovrätten. Detta nekades kändanden.

Överklagan prövningsansökan i Högsta domstolen

Makarna B överklagade hovrättens beslut till högsta domstolen. Då högsta domstolen fann att man frågan inte var tillräckligt belyst, och att avgörande i högre instans var viktig även i vidare rättstillämpning ändrade man hovrättens beslut om att avslå prövningsansökan. Således sände man målet tillbaka till hovrätten.

Hovrättens dom

Hovrätten gjorde i sin dom en jämförelse med fallet 1985 s 352 (fallet som redogjordes för ovan). Om än att man under de omständigheter som angavs i detta fall tillät avkastningsränta fann hovrätten en stor skillnad mellan detta rättsfall och det förevarande. I 1985 s 352 beviljades rätt till avkastningsränta på ett belopp som hade återgått pga dolda fel i fastigheten. I entreprenadfallet var dock återbetalningen både förutsedd och planerad. Den var alltså inte på något sätt en produkt av betalningsmottagarens kontraktsbrott eller liknande. Därför fastställde hovrätten Tingsrättens dom.

Högsta domstolens dom

Högsta domstolen fastställde Hovrättens dom.

Analys

Högsta domstolen var alltså redo att i regeln om avkastningsränta inkludera nedsatt köpeskilling för fastighet. Som jag skrev tidigare ansåg jag detta vara fullt rimligt med tanke på att själva grundidén med att rätt till ränta skall ges vid återgått köp därmed, fastställs. Vad gäller det sistnämnda fallet anser jag emellertid kravet på den legala avkastningsräntan vara oskäligt. Räntelagens bestämmelse om rätt till avkastningsränta ställer upp premissen om ett återgått köp, dvs en grov förändring som föranlett att avtalet inte längre har ansetts giltigt. Återbetalningen av mellanskillnaden var en mellan parterna överlagd handling. Lagens tydliga rekvisit om upphävt avtal har i och med detta inte bemötts. Då lånebestämmelsen om rätt till ränta på återgången belopp inte var inkluderat i avtalet, gav inte heller detta enligt min mening någon anledning att tillskriva makarna rätt till ränta.

3.4 Bestämmande av tidpunkt för dröjsmålsränta

NJA 1984 s 381 (nr 65)

Fallbeskrivning

En arrendator hade i detta rättsfall tvingats betala tillbaks pengar till en arrendent pga brister den i den upplåtta tomten. Parterna kunde inte enas om från vilken tidpunkt som dröjsmålsränta skulle utgå på beloppet. Käranden yrkade på att ränta skulle utgå från den tidpunkt då den sk. Avträdessynen hade avslutats. Svaranden bestred detta och yrkade på att denna tidpunkt istället skulle bestämmas i enlighet med § 4 2 st i Räntelagen, dvs att dröjsmålsräntan skulle räknas ifrån det datum då borgenären framfört krav på betalning med tillägg på en månad.

Tingsrättens dom

Efter att käranden åberopat två äldre rättsfall som fastslagit att ränta skall utgå från den dag då avträdessynen genomförts fastställde tingsrätten att ränta skulle löpa från och med denna tidpunkt. Detta till trots att dröjsmålsräntan då ännu inte hade vunnit laga kraft. Tingsrätten motiverade denna

dom med att om dröjsmålsränta inte skulle utgå från denna tidpunkt skulle möjligheten finnas för arrendenten att minska sin skuldbörda genom att bestrida och skjuta upp avträdesynens avgörande.

Hovrättens dom

Hovrätten ansåg liksom tingsrätten inte 4 paragrafen stycke 2 var tillämplig i denna situation.

Högsta domstolens dom

I sin dom anförde högsta domstolen att § 4 st. 2 till fullo är tillämpligt på fordringen. Något stöd för det motsatta anförde man också att det inte gick att finna i Jordabalken. Således skulle dröjsmålsränta börja löpa i och med den tidpunkt då krav på betalning framförts till arrendenten. Arrendenten skulle alltså endast betala för den tid då parterna verkligen enats om avträdesersättningen.

Analys

I rättsfallet kan man skönja två huvudargument. Det som slutligen vann gehör i högsta instans var argumentet om att, då avträdesynen inte vara avslutad, avträdesavgiften inte hade vunnit laga kraft. Själv anser jag det andra huvudargumentet vara starkare. Genom att ständigt bestrida avträdesynen kan arrendenten skjuta upp betalningen av avträdesavgiften i all oändlighet. Detta är inte rimligt. Därför borde högsta domstolen enligt min mening ha slagit fast att dröjsmålsränta skulle ha löpt från tidpunkten då avträdesynen avslutats.

3.5 Dröjsmålsränta och proprieborgen

NJA 1989 s 546 (nr 93)

Fallbeskrivning

Två makar hade ingått en proprieborgen med ett finansieringsbolag. Då gäldenären misslyckades med att infria sina förpliktelser yrkade finansieringsbolaget på att makarna skulle betala 50000 kr till bolaget jämte dröjsmålsränta. Makarna bestred att tidpunkten för när dröjsmålsräntan skulle

börja löpa. Det värderingsbesked av annan ställd säkerhet hade inte kommit makarna till hands förrän den 3 september 1987. För detta yrkande åberopade man 4 § Räntelagen som stadgar att dröjsmålsränta på ersättning som kräver särskild utredning skall utgå 1 månad efter det att borgenären har framfört sina krav på detta.

Tingsrätten dom

Tingsrätten kunde inte dra parallellen mellan proprieborgen och ” skadestånd eller liknande ersättning”. Enligt dem rörde sig detta om en korrekt avtalat borgensavtal som skulle betalas då gäldenären inte kunde infria sina förpliktelser. Istället skulle enligt tingsrätten dröjsmålsränta utgå enligt Räntelagen 4 § 1 st., dvs en månad efter att borgenären har sänt räkning.

Hovrättens dom

Hovrätten gick även den på kärandens linje. Man fann att de frågor som fanns angående svarandens betalningsförpliktelser, om huruvida dessa borde bestämmas med hänsyn till de andra ställda säkerheterna som fanns, inte spelade någon roll för bedömningen av vilket stycke i § 4 som skulle tillämpas.

Högsta domstolens dom

Högsta domstolen fördjupade i sin dom hovrättens resonemang. Man påpekade att förarbetenas nämnt nästan alla situationer där 4 § 2 st stycket var tillämpligt. Man anförde därför att det inte gick att analogvist tillämpa dessa regler även på denna situation. Högsta domstolen tilldömde således även dem käranden dröjsmålsränta utifrån den tidpunkt anspråk på skulden ställts mot svaranden.

Min analys

Liksom i det fall jag analyserade tidigare är det 4 § 2 stycket som kommer ifråga vid högsta domstolens bedömning. Den stora skillnaden mellan detta rättsfall och det föregående ligger i att det i det föregående direkt rörde sig om vid vilken tidpunkt dröjsmålsränta skulle börja löpa efter ett rättsligt förfarande (avträdessynen). I det förevarande fallet försökte svaranden istället tillämpa 4

§ stycke 2 i ett sammanhang utan ett sådant. Rättspraxis betonar således att vid avträdessyn löper ränta först efter avgörandet, parallellt med att man i situationen av oklara proprieborgensförhållanden inte kan tillämpa 4 § 2 st. Enligt min mening är det sistnämnda ett korrekt domslut. HD har granskat lagstiftarnas intentioner och gjort dessa till grund för domslutet.

3.6 Räntejämkning enligt § 36

NJA 1983 s 385 (nr 59)

Fallbeskrivning

1950 träffades ett arrendeavtal angående ett 1500 kvm stort område. Arrendetiden skulle vara i 49 år. Arrendeavgiften bands vid prisutvecklingen på höstvetete genom en sk. Indexklausul. Med tiden visade sig dock denna indexklausul sig inte motsvara samhällets allmänna prisutveckling. Samtidigt som höstvetepriset under perioden fram till stämningen mer eller mindre helt stått still, hade inflationen ökat kraftigt. Därför yrkade käranden, arrendatorn, på att man i enlighet med § 36 i Avtalslagen skulle jämka arrendeavgiften till en skälig nivå. Svaranden bestred detta.

Tingsrättens dom

Tingsrätten ansåg i sin dom att det var tydligt att indexklausulen syfte vid ingåendet av avtalet var att skydda landägaren mot penningvärdesminskningen. Även om detta inte per automatik skulle innebära rätt till jämkning genom § 36, ansåg tingsrätten detta med hänsyn till de åberopade omständigheterna, vara rimligt. Tingsrätten gick på kärandens linje vad gäller dennas hänvisning till jämförliga arrenden, och i synnerhet faktum att dessa i vissa fall överstiger det ifrågavarande med 20 gånger. I sammanfattning tilldömde Tingsrätten käranden jämkning baserat på den stora ökningen i penningvärdesminskningen. Dels skulle lades en summa på 400 kr på arrendet, och dess fortsatta utveckling reglerades genom en ny indexklausul som istället skulle följa konsumentprisindexutvecklingen.

Hovrättens dom

Hovrätten fastställde liksom tingsrätten att arrendeavgiften var oskäligt låg. Främst ansåg man att, motstridande parternas avsikt vid ingående av avtalet, indexklausulen ej följt den allmänna prisutvecklingen och att arrendeavgiften var oskäligt låg i förhållande till jämförbara tomter i arrendets närhet. Man gjorde dock reservationen att jämkningen endast skulle omfatta penningvärdesminskningen och de höjda kostnader som käranden drabbats av.

Högsta domstolens dom

Likaså Högsta domstolen gick på kärandens linje. Högsta domstolen påpekade i likhet med de lägre instanserna rimligheten i att arrendatorn inte pga. Minskat penningvärde skall gå miste om inkomster. Inte heller bör rimliga kostnader inte täckas av arrendet.

Analys

Det avtal som 1950 ingicks mellan den framlidne käranden och svaranden var en enig överenskommelse. Utifrån vissa premisser avtalades en skälig avgift för ett arrende. Då den skulle löpa under en längre period kopplades, som nämnt ovan, en indexklausul till detta. Huvudsakligen skedde detta för att kompensera arrendatorn för penningvärdesminskningen i samhället. Det är alltså tydligt att jämkningsfallet rör sig om oskäliga avtalsförhållanden som uppkommit efter avtalets ingående. Som bekant ger Avtalslagen § 36 utrymme för jämkning av sådana förhållanden. (Ramberg 2007)

Kärandens jämkningsanspråk baserades enligt rättsfallet på tre faktorer. Alla tre instanserna framhöll penningvärdesminskningen som mest viktig. Likaså togs hänsyn till en för arrendatorn explosionsartad kostnadsökning, bla pga ökad fastighetsskatt. Högsta domstolen fann dock det inte skäligt att jämka arrendeavgiften i förhållande till en marknadsmässiga förhållanden. Enligt domstolarna fanns det alltså ändå någon sorts underliggande partsvilja i indexklausulen som genom

de ändrade förhållandena hade underminerats. Genom den jämkning som beviljades återgick man alltså till det fundament som låg till grund för överenskommelsen om indexklausulen.

Att skilja från denna del av partsviljan är domstolarnas utlåtande om skäligheten att arrendatorn kompenseras för inkomstminskningen orsakad av kostnadsökningarna. Detta kan dock också konstateras vara en del av partsviljan - men på ett annorlunda sätt. Då arrendeavgiften fastställes har båda parter i åtanke att skälig ersättning skall utgå till arrendatorn. De ökade kostnaderna är således även dem ett avsteg ifrån avtalets grundförutsättningar. Vad gäller utebliven marknadsmässig vinst, dvs arrendets värdeökning pga förändring i balansen mellan utbud och efterfråga, anser jag domsluten vara mycket förenliga med § 36. Enligt vad jag kan utläsa ur rättsfallet har ersättningen inte bestämts med framtida marknadsförutsättningar i åtanke. Man har helt enkelt tagit hänsyn till de kostnader som arrendatorn vid avtalstillfället hade och bestämt de inkomster som denna skäligen hade att förvänta sig, och vidare kompletterat detta med en indexklausul. Istället för att utläsa den marknadsmässiga förändringen som en utgångspunkt i avtalsförhållandena, vill jag hänföra dessa till den riskfördelning som parterna åtar sig då. Därmed påstår jag inte att avtal inte kan jämkas pga. Att marknadsmässiga förändringar. Men i detta fall står dessa i skuggan av det tydliga ”avsiktsförklaringar” parterna gjort i och med formuleringen av utgångsavtalet. Att ovanpå penningvärdeminskningsskompensationen och kostnadsersättningen även tillåta jämkning för marknadsmässig oskälighet skulle jag anse som alltför vittgående. Speciellt som marknadsmässiga förändringar är en risk som båda parter är ställda inför vid ingående av arrendeavtal. Arrendatorn borde också ha haft goda möjligheter att förutse möjligheten till stigande tomtvärden. I så fall skall detta helt hänföras till den parternas riskfördelning -såsom Ramberg (2007) skriver i sin bok. I och med Högsta domstolens uttalande om att marknadsmässig förändringar inte i detta fall anses som tillräcklig grund för jämkning, kan man sluta sig till att riskerna för detta inte ansågs skulle bäras av någondera av parterna.

Det är här alltså särdeles viktigt att ingående kunna bedöma kärandens möjlighet att förutse de uppkomna oskäligheterna (Ramberg, 2007). Det är tydligt att så inte har varit fallet vad gäller detta rättsfall. Käranden har inte kunnat förutse att indexklausulens utveckling så fullständigt skulle skilja sig från penningvärdesförändringen. Att i början av 50-talet både spå övergången till ett

höginflationssamhälle, och en strukturomvandling inom jordbruket som skulle medge stora kostnadsbesparingar, anser jag inte vara möjligt. Inte heller kunde en kostnadsökning ha förbådats i avtalet. Den marknadsmässiga förändringen däremot är det skäligt att tro i varje fall till viss mån borde ha kunna ha funnits i de avtalsslutandes tankebanor.

Rättsfallets prejudicerande värde

Vad kan man då tänka sig att detta har för prejudicerande värde för andra liknande fall? Det är tydligt att en indexklausul som inte fyller den funktion som vid avtalsslutandet varit i åtanke med stöd av Avtalslagen § 36 kan jämkas. Likaså är även helt förändrade förhållande och en för borgenären ofördelaktig kostnadsutveckling fullgoda anledningar till jämkning.. Rättsfallet har förstås är också brett tillämpligt vad gäller andra typer av ränteklausuler, vid tex låneavtal. Dessa löper ofta också under längre perioder är då också känsliga för liknande förändringar.

Jag vill i mitt slutord om detta rättsfall också ta fasta på tidsperspektivet. Detta avtal slöts precis i början av av en period av ekonomisk omvälvning. Samhället, och dess medborgares liv, förändrades i över en kort period historiskt mycket. Rättsfallet markerar med all tydlighet behovet för avtalskontrahenter att värja sig mot oförutsägbara händelser. Jag anser det därför vara mycket bra att Avtalslagen genom § 36 medger vittgående jämkningsmöjligheter.

Jämförelse mellan § 36 och § 8 i Räntelagen

Då § 8 1987 infördes i Räntelagen var tanken att den genom sin mer precisa form skulle komplettera § 36 i Avtalslagen. (Mellqvist 2007). Som bekant är § 36 en generalklausul som kan användas i många olika situationer då oskäliga avtalsvillkor yppar sig (Ramberg, 2007). § 8 talar istället mer explicit om jämkning då tex sjukdom, arbetslöshet gjort betalning av dröjsmålsräntan oskälig. Som framgick i analysen av rättsfallet ovan, kunde man använda § 36 till att jämka fall då ränta varit oskälig. § 8 begränsar sig motsättningsvis helt till jämkning av dröjsmålsränta.

I och med § 36 stora vidd, kan den i vissa fall även användas till att i motsvarande fall jämka hela skulden, och inte bara dröjsmålsräntan. Detta tror jag dock sträcker sig otillbörligt mycket längre än de förmögenhetsrättsliga övertramp (2007) som påpekar § 8 gör.

Mitt letande efter rättsfall som behandlade räntejämkning Ramberg enligt 8 § slutade fruktlöst. Paragrafen tycks inte ha kommit till stor användning i rättsalarna. En möjlig förklaring till detta är att den kan te sig smått otillgänglig för den enskilde medborgaren - vilken den främst är riktad emot. Måhända kan det också vara så att jämkning av dröjsmålsränta ofta sker i samband med jämkning av annan del av avtalet. (RL § 8). Således blir 36 i vissa fall mer användbar

3.7 Några ord om gäldenärens uppfattning av sina rättigheter i samband med dröjsmålsränta och/eller avgifter

Idag finns det ett otal olika avgifter och räntor som gäldenären konfronteras med vid försenad betalning. Frågan är nu om denna är införstådd med vad man verkligen är skyldig att betala. Nedan följer en redogörelse för olika avgifter som kan tänkas påföras en försenad faktura.

sina krav på dröjsmålsränta. Dessa är normalt inte giltiga, men blir det likväl om gäldenären till dem ställer sig passiv (Stangendahl, 1994). Ramberg (2007) betecknar detta som att bli bunden av passivitet.

Men gäldenären har alltså likafullt rätt att protestera mot på fakturan tillagda avgifter eller dröjsmålsränta. Detta bör ur bevissynpunkt ske skriftligen. Även kort betalningstid som inte avtalats, är ogiltigt. Om betalningstiden inte delgjorts i avtalet, är det Räntelagens 30 dagar som ska gälla. (Stangendahl, 1994)

Avgifter

Det är inte alla avgifter som borgenären per automatik har rätt att ta ut. Både borgenärens eventuella krav på fakturerings- och påminnelseavgifter skall inkluderas i avtalet vid skuldens uppkomst. Det

räcker således inte för borgenären att nämna påminnelseavgifterna i fakturan och/eller påminnelsen. (Stangendahl, 1994)

Något som dock inte behöver avtalas om är rätten till påförande av inkassoavgifter. Dessa kan av tex vara avgift för påminnelsebrev eller kostnader för betalningsföreläggande hos kronofogdemyndigheten. Inkassolagen ställer vissa krav på innehållet i ett inkassokravbrev. Det är just vad gäller felaktigheter i inkassobrevet som gäldenären har störst möjligheter att ifrågasätta borgenärens inkassoavgifter. (Stangendahl, 1994)

Då jag har talat med olika personer om dröjsmålsräntor och dröjsmålsavgifter har det kommit fram att kunskaperna om de rättigheter är ganska begränsade. Tex visste man inte alltid om att påminnelseavgifter måste finnas nämnda i det inledande avtalet. En vanlig inställning verkar också vara att man oftast inte anser avgifter pga dess storlek inte vara värda att bestrida. Detta trots att om man tar hänsyn förseningen på betalningen och på hur stor den motsvarande dröjsmålsräntan hade varit, avgifterna på fakuror oftast är mycket höga.

I uppsatsen avslutande kapitel skall jag ge min egen syn på rättsfallen och lagarna som tagits upp.

4. Slutdiskussion

Ett givet och genomgående tema i mina analys både av lagarna och de rättsfall som presenterats, är det om samhällets ekonomiska föränderlighet. I stor mån har uppsatsen handlat om situationer då räntans funktionella konstruktion på något sätt, både till gagn och nackdel för borgenären, kommit att darra. Samhällets lagar och regler kan emellertid endast på ett begränsat sätt motverka de problem och orättfärdigheter som så ofta uppkommer. Främst har således frågeställningarna kretsat kring hur lagarna är uppbyggda kring vissa pragmatiska grundpremissar.

Parallellt med att man kan skönja tendenser till problematisk ombytlighet vad gäller ränta kan man alltså också se hur rättssystemet genom lagstiftning och rättspraxis rättvist försöker hantera de svårigheter som finns inom området. I uppsatsen avslutande ord ser jag det som naturligt att ta fasta på detta och återknyta till resonemanget bakom de behandlade rättsfallen.

En grundprincip som baseras på vad jag anser vara högst skäliga tankar är den om att dröjsmålsränta inte skall utgå på fordringars dröjsmålsränta. Här ser man återigen hur rättspraxis resonerar kring vissa rimliga principer. Man ville inte, i annan mån än då detta framgick i grundavtalet, rättsligt acceptera att en räntefordring på detta sätt så hastigt skulle kunna öka i värde. Bortsett från ett fåtal undantag är alltså detta en svag princip som kan utläsas ur det i denna uppsats behandlade rättsfallet.

Vad gäller paragrafen om avkastningsränta baseras även denna på vissa föreställningar som lagstiftarna har haft i åtanke. Trots att ordalydelsen i lagen ställde upp rekvisit för tillämpningen av avkastningsränta, valde man att frångå dessa och istället följa lagens grundtankar härledda från

förarbetet. Genom analysen av ännu ett rättsfall lade jag märke till en fullt befogad begränsning av denna princip.

Vid bedömandet av vilken tidpunkt som dröjsmålsränta skulle utgå ifrån höll likaledes rättsväsendet fast vid vissa principer angående § 4.

Det viktigaste och för hela detta problemområde mest representativa fallet var det om räntejämkningslagen, dvs jämkningen av indexklausulen med hjälp av generalklausulen § 36 i avtalslagen. Omständigheterna i rättsfallet visade på hur borgenärer försöker gardera sig mot penningvärdesförändring. Fallet kan nästan sägas utgöra ett typexempel på jämkning enligt force majeure principen då omständigheter utanför parternas kontroll helt ändrat om på avtalets grundvalar. Om man så vill kan man vidare sträcka ut resonemanget och åberopa ett möjligt juridiskt skydd mot oberäknliga skeenden in i samhället. Man får inte förglömma att avtal angående ränta ofta är komplicerade och genomarbetade, troligtvis oftast med borgenärens intressen i åtanke. Trots detta kunde en omvälvning i samhället omkullvälta ett välgenomtänkt avtal om arrende. § 36 ger sålunda ett skydd för borgenären vid extrema förändringar. Detta är, trots att ränta idag i stor mån följer penningmarknadens svängningar, av stort prejudicerande värde för alla typer av låneavtal.

Avslutningsvis kan man med tanke på åldern på de rättsfall som i uppsatsen behandlats utskilja en ny stor omvandling i ekonomin. I och med Sveriges och världens övergång från ett samhälle präglad av stor inflation har räntans uppgift som värdebevarare hamnat i skuggan. En mer politiskt fristående penningpolitik har gjort att inflationen i Sverige idag både är lägre och mer stabil. Det är ganska naturligt att detta också kommer att ha inverkan på räntan. Stabil inflation möjliggör borgenären en mer tillförlitlig skattning av effekten av sina handlingar. Därför kan man också anta, då inflationen tenderar att hålla sig inom ett förutsägbart spektrum, att fallet med indexklausulen inte på samma sätt kommer att bli aktuellt i dagens ekonomi. Tydligt är likaledes att en felaktig ränta i och med den avtagna inflationen får mindre konsekvenser för parterna. Det ekonomiska incitament att övervaka sina räntefordringar har därmed alltså blivit mindre påtagligt.

Den minskade inflationstakten borde på sitt sätt också få effekter på företags krav på dröjsmålsavgifter. I alla fall kan man ana att de bakomliggande bevekelsegrunderna liksom med andra typer av räntor förändrats. Kopplingen till penningvärdesförändringen blir slutledningsvis svagare. Man kan därför istället tänka sig att dröjsmålsräntan idag i högre grad än förr av företagen ses som en intäkt jämväl påtryckningsmedel.

5. Referenslista

Lagar

Räntelagen 1975:365

Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrätten område

Lag (1981:739) om ersättning för inkassokostnader m.m.

Litteratur

Kamal, Samir, Nordbeck Fredrik., Mattias Sundling *Dagens industris ABC* (1998) Femte upplagan. Stockholm Dagens industri AB., ISBN: 91-76-30138-9

Mellqvist, Mikael., Persson, Ingemar (2007) *Fordran och skuld* åttonde uppl. Västerås: Iustus förlag., ISBN: 978-91-7678-653-6

Peczenik, Alexander, *Juridikens teori och metod* (1995) Stockholm Fritzes förlag AB,

Ramberg, Jan., Ramberg, Christina *Allmän Avtalsrätt* (2007) Sjunde upplagan. Stockholm: Norstedts juridik AB., ISBN: 978-91-39-20434-3

Skärvard, Per-Hugo., Jan Olsson *Företagsekonomi 100* (2004) Upplaga 10:2 Malmö Liber ekonomi ISBN: 91-47-07236-9

Stangendahl, Peter (2007) *Räntelagen* Göteborg: Tholin & Larsson., ISBN: 91-85340-61-8

Källor från Internet

www. <http://www.riksbank.se/templates/Page.aspx?id=18409>.se

Rättsfall

NJA 1994 s 3 (nr 1)

NJA 1985 s 352 (nr 53)

NJA 1985 s 654 (nr 116)

NJA 1987 s 763 nr (131)

NJA 1984 s 381 (nr 65)

Ränta och Räntelagen

NJA 1989 s 546 (nr 93)

NJA 1983 s 385 (nr 59)

Prop. 1975: 102

Magnus Sjöstrand